

בארה של תורה

פניני דרוש השקפה ומוסר לפרשת השבוע

יו"ל ע"י מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאברכים מצויינים

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

מל' 08-9744220

דוא"ל:

rg5740@gmail.com

גליון 194 כסלו ה' תשע"ז

העלון מוקדש לעילוי נשמת חברנו ר' ישראל בן חיים קעטבי ז"ל ע"י מוסדות "דרכי תורה"

פרשת וישלח

כי אין ה' עמו. ולכן שולח לו יעקב מלאכים לאמור "עם לבן גרתי", כלומר הנני עדיין תם וישר כבראשונה ותרני"ג מצוות שמרתי, ולמרות שנתעכבתי בבית לבן מעולם לא נשתקעתי וקבעתי מושבי אצלו אלא היה זה בחינת גירות ומושב ארעי.

מדוע נעל יעקב את דינה בתיבה במשך שנה?

"ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו" (לב, כג)

פירש"י "ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו. ולכן נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם". והקשו בעלי התוס' (השלם, וישלח עמ' רכ"א) מהי הטענה על יעקב אבינו, וכי איזה אב יתן את בתו הצנועה והחסודה לאדם ריק ופוחז שעבר על כל עבירות שבתורה.

ונאמרו בזה כמה תירוצים, והמחודש מביניהם הוא תירוץ של רבינו עובדיה מברטנורא בפירושו על התורה, "יש לומר, שיעקב לרעה נתכוין, שלא היה רוצה שאחיו יהיה צדיק, כדי שלא יתקיים בו ברכת הוה גביר לאחיק, ולפיכך נענש". וכתב הגאון רבי חיים רפפורט באוצרות חיים (בסוף שו"ת מים חיים, פר' וישלח), שלפי זה מדוקדקים דברי רש"י "ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב", שאין כונתו שיעקב נתבע משום שיתכן שהיתה דינה מחזירתו למוטב, אלא שיעקב מנעה מעשו שמא תחזירנו למוטב. ולא כפי שרגילים לומר שמנעה מעשו שמא יקלקלנה, אלא להיפך שלא תחזירנו דינה בתשובה ואז לא תתקיים ביעקב ברכת אביו.

ומשמע מדברי הברטנורא שאם דינה היתה נישאת לעשו היה חוזר בתשובה, ויעקב היה מודע לכך וביקש למנוע זאת כדי שתתקיים הברכה בו ולא בעשו. וכדבריו מבואר במדרש (ב"ר עו, ט) "ודינה היכן היא, נתנה בתיבה ונעל בפניה. אמר, הרשע הזה עינו רמה היא, שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממני. אמר לו הקב"ה, למס מרעהו חסד, מנעת מרעך חסד, מנעת חסדך מן אחיק. לא ביקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת לערל, לא ביקשת להשיאה דרך היתר הרי נישאת דרך איסור, שנאמר ותצא דינה בת לאה וגו'". וביארו מפרשי המדרש שיעקב נתבע על שמנע חסד מאחיו שהיה יכול להתחוק ולעשות תשובה בזכות דינה.

ב. אמנם הנה יש להעיר שהרי ליעקב אבינו היו בנות נוספות [כמבואר ברש"י להלן (לו, לה) שאחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט] ומדוע מכוון לא החביא אלא את דינה.

ועוד יש להבין דברי המדרש שכל טוב, "ואחר ניגש יוסף ורחל וישתחוו. בשפחות ובלאה הקדים האמהות לילדים, וכאן הקדים יוסף לרחל. אמר יעקב, רשע זה עינו רעה, שלא יביט ברחל שהיא יפת תואר ויגולנה, לפיכך נתן את יוסף לפני אמו, וכיסה אותה בקומתו, שלא יסתכל בה". ולכאורה מדוע לא הניח את רחל בתיבה כמו את דינה. ואם היה די בכך שיוסף הסתיר אותה, אם כן אף אצל דינה היה יכול להעמיד את אחד מאחיה לפניה.

ובספר להעיר להורות ולהשכיל (ח"ג עמ' ע') מאת הגאון רבי יונתן שרגא דומב המשגיח דישיבת בית מאיר כתב מהלך נפלא בישוב הענין, שהנה אם רצה יעקב שעשו לא יתן עיניו בדינה אם כן די היה שיתן אותה בתיבה ולמה היה צריך לנעול את התיבה בפניה [והרי אם חשש שעשו

מדוע שלח יעקב לעשו "מת ורגליו בתוכו" ?

"וישלח יעקב" (לב, ד)

במדרש פליאה אמרו "וישלח יעקב, שלח לו מת ורגליו בתוכו". וביאר בספר 'לב אריה' על פי מה שפירש"י על הפסוק "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו" ששלח לו אבנים טובות ומרגליות. והנה אם נכניס את המילה "רגליו" לתוך המילה "מת", תצא המילה "מרגליות", וזהו שאמרו "מת ורגליו בתוכו", לרמוז ששלח לו מרגליות.

והגאון רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל רבה של נתיבות פירש בספר נפש חיה, שהנה רבקה התנבאה שיעקב ועשו ימותו באותו יום, ואכן מבואר במס' סוטה (יג, א) שבשעת קבורתו של יעקב אבינו הרג חושים בן דן את עשו ונתגלגל ראשו בין רגליו של יעקב. וזהו שרמו יעקב לעשו כששלח לו מת ורגליו בתוכו, שאם עשו יהרוג אותו הרי שגם הוא ימות באותו יום ויהיה ראשו מונח בין רגליו של יעקב, ומוטב ששניהם ישארו חיים.

הנוטריקון הנפלא של אחותו של ר' ישעיה פיק

"עם לבן גרתי ואחר עד עתה" (לב, ה)

פירש"י "לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחיק, שהרי לא נתקיימה בי". ולכאורה נראה שתיבת "בי" מיותרת, והיה די לומר "שהרי לא נתקיימה"?

והגאון רבי ישעיה פיק ברלין בספר 'מיני תרגומא' ביאר בזה בשם אחותו, שאם נוציא מתיבת "גביר" את אותיות "בי" ישארו אותיות "גר", וזהו שאמר יעקב לעשו, שאותיות "בי" שבתיבת "גביר" לא נתקיימו, ולא נותרתי אלא גר.

עשו היה בטוח שיעקב פרק עול

בסוף פרשת תולדות מבואר שעשו ידע שיעקב נצטווה על ידי הוריו ללכת פדנה ארם ולישא אשה מבנות לבן. ולאור זאת יש להתבונן בכפלים: א. מדוע עשו ששנא כל כך את יעקב וביקש להורגו לא הגיע לבית לבן כדי לבצע את זממו. ב. ועוד, שאך למותר הוא מה שמודיעו יעקב "עם לבן גרתי", ומה היה תוכן כונתו במילים אלו.

וב' תמיהות אלו יתורצו על פי פירוש רבינו חיים פלטיאל וכן הגאון רבי יעקב מליסא בעל הנחלת יעקב, שעשו ידע שכל זמן שיעקב עושה רצונו של מקום ומקיים את מצוות התורה אין ביכולתו להרע לו [וכפי שאמר לו אביו (לעיל כו, מ) "והיה כאשר תיריד ופרקת עלו מעל צוארך", וכפירוש רש"י שם], ולכן שמח שמחה גדולה כששמע שיעקב הולך אל בית לבן שהיה מלא בטומאה וכשפים, והיה בטוח שיעקב ילמד ממעשיו הרעים של עשו ויפרוק עול תורה ויראת שמים. וככל שחלפו השנים ויעקב לא שב אל בית הוריו סבר עשו שיעקב קבע מושבו שם ונטמע בבית לבן ונטמא בגילוליו עד שמעשיו כמעשי לבן ממש ואין הוא ראוי לברכות ולסייעתא דשמיא.

ועתה כאשר שב יעקב ארצה, ציפה עשו לראות את יעקב קר ומנוכר מכל זיק של קדושה, ומשכך היה סמוך ובטוח שיוכל להתנכל לו ולהורגו

דוד בן רצון וסעידה כהן ז"ל
ראובן בן חיה לאה פנדר ז"ל
שלמה בת משה שאער ע"ה

דוד בן כמזנה גוילי ז"ל
גאולה בת זהרה צוברי ע"ה
מרים בת חוה ע"ה ע"י גפן

לע"ז ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאוה בת תאניה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרה ע"ה

השואל לא יכול היה להתאפק ושאל את הרב מנין לו כח זה? והמהרי"ל ענה שכן מצינו אצל יעקב שנאמר בו "וישא עיניו וירא והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו", דהיינו שתיכף ומיד כשנשא יעקב את עיניו ראה את עשו וידע שעמו ארבע מאות איש בדיוק.

דברי הרב מוצפי אודות שינויי מזג האויר בא"י

"ויהי עוד כברת הארץ לבוא אפרתה ותלד רחל" (לה, טז)

מנחם בן סרוק פירש ש"כברת" הוא מלשון 'כביר', שענינו ריבוי, וכוונת הכתוב לומר שרחל נפטרה במרחק רב מאפרת (היא בית לחם). ורש"י פירש ש"כברת" היא שם של מידת קרקע. אולם הרמב"ן פירש בשם הרד"ק, שהאות 'כ' שבתבת "כברת" היא כ' הדמיון, וכוונת הכתוב לומר שהדרך היתה "כמו ברת", שהיא אכילה מועטת בבוקר נכמ"ש "ותברני לחם" (ש"ב יג ה), שכן היו רגילים הולכי דרכים לשער הילוך הדרך כשיעור השעות בין אכילת הבוקר לארוחת הצהריים.

ולפי פירושו זה נמצא שהמרחק בין קבר רחל לבית לחם הוא מהלך כמה שעות וכול שכן לפירוש מנחם בן סרוק שיש ביניהם הילוך רב. אלא שהרמב"ן פירש כן בהיותו בספרד, אולם לאחר מכן כשעלה לא"י (בשנת ה"א כ"ז 1267), כשנאלץ לגלות מספרד בעקבות ויכוח פומבי בענייני דת עם משומד נוצרי כתב "עבשיו שזכותי ובאתי לירושלים, ראיתי בעיני שאין מקבר רחל לבית לחם אפילו מיל", ובעקבות זאת דחה את פירושו את פירוש מנחם, והודה לפירוש רש"י ש"כברת" הוא מלשון "בת" נכמו "מה ברי ומה בר בטני" (משלי לא, ב), והוא שם מידה קטנה וקצרה של הילוך, שנקראת כן כאילו היא הבת של מידת "פרסה" וקצרה ממנה.

ב. אמנם קשה לי, שהנה אף שהרמב"ן הודה לפירוש רש"י, מכל מקום לשון רש"י המובאת ברמב"ן היא "ואומר אני שהוא שם מדת קרקע", ברם, ברש"י שלפנינו הגירסא היא "ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר". ומבואר שלדעת רש"י "כברת" היא לא פחות מפרסה, ואולי אף יותר, וכידוע שיעור פרסה הוא הילוך של 72 דק' נכי בפרסה יש ד' מילין, ומיל הוא 18 דק', ואם כן גם לרש"י קשה שהרי המרחק בין קבר רחל לבית לחם הוא קצר יותר.

ולכן מוכרחים אנו לבאר הענין כמו שכתבו רבי דוד פארדו בספר משכיל לדוד והשואל ומשיב רבי יוסף שאול נתנון (בחידישו על התורה), שכאשר גלו ישראל נתקצרה ארץ ישראל ונתכווצה, ולכן בימינו, וכן בזמן הרמב"ן, אין אפילו מיל בין קבר רחל לבית לחם, אך בזמנו של יעקב ודאי שהארץ היתה רחבה יותר ולכן יתכן שהיה הילוך כמה שעות ביניהם ואפילו יותר מכך.

ג. ושמעתי מהגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א, שהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד כתב בפירושו על התורה, שחקר ודרש ולא מצא שום ארץ בעולם שיש בה שינויי מזג אויר כל כך גדולים בין מקום למקום כמו בארץ ישראל, שלג בהרמון ושמש באילת, קור בהרים וחום בדרום הארץ, וכן יובש ולחות ועוד, כל חלק בארץ מיוחד ושונה בתנאיו ובמזגו. ואין זאת אלא עדות לכך שארצנו היא ארץ הצבי, ובזמן שכל יושביה עליה היא מתרחבת עד מאד למרחקים עצומים, וזה גורם לפערי מזג האויר בין צפונה לדרומה ובין מקום למקום, ושינויים אלו נותרים אף כשהארץ מתכווצת ומתקצרת.

יחפש ויפתח כל תיבה בודאי גם יפתח את המנעול, אלא כשנועלים דבר הרי זה מפני שלא רוצים שמי שבפנים יצא החוצה. הוי אומר שלא רק שיעקב חשש שעשו יראנה אלא חשש גם שהיא עצמה תלך לעשו ותינשא לו. וכן מפורש בספר חסידים (מהדורת מקיצי נרדמים סי' תתש"ח) שדינה רצתה מאד להתחתן עם עשו ויעקב מנע ממנה דבר זה.

והסיבה לרצונה הוא משום שבאמת משמים נטעו בה כוחות מיוחדים להחזיר בתשובה את עשו. אך יעקב ביטל את דבריה וטען שהיא לא מסוגלת לכך. ולדברי הברטנורא היה לו חשבון נוסף שגם אם היא אכן צודקת, הוא יפסיד מכך שעשו יעשה תשובה, ולכן עדיף לו לחסום את השידוך בין דינה לעשו. ולכן היה צורך לנעול אותה בתיבה כדי שלא תחמוק מן התיבה. ומשום כך לא די שאחד מאחיה יעמוד בפניה כי היא תעקוף אותו ותלך אל עשו. ולכן דוקא אותה יעקב מחביא בתיבה ולא את שאר בנותיו כי אף אחת לא רצתה להתחתן עם עשו, חוץ מדינה שחפצה בו. וכיון שלפי האמת ייעודה של דינה היה לחזק את עשו, ויעקב מנעה מכך, נענש במה שעשה שכם לבתו.

ולא זו בלבד אלא שאף לאחר שהלך עשו לדרכו עדיין היתה דינה נעולה בתיבה, וכפי שדרשו חז"ל (מדרש אגדה על חמשה חומשי תורה ווייען תרנ"ד, בראשית לב כג) "הדא הוא דכתיב ותצא דינה בת לאה, מהיכן יצאה, מן התיבה. נאמר כאן ותצא, ונאמר לעיל (בראשית ח, יח) ויצא נח, מה לעיל מן התיבה אף כאן מן התיבה". וכל זאת משום שיעקב עדיין חשש שמא תצא ותלך אל עשו. נויש לציין שבילקוט מובא מהתנחומא (ולא נמצא בפנים) שעשו שהה עם יעקב יב' חודש. ולהנ"ל יצא שכל אותם חודשים היתה דינה נעולה בתיבה].

חכמת המהרי"ל דיסקין שידע ברגע אחד כמה

עלים יש בעין וכמה חוטאים יש בלבד

"וישא יעקב עיניו וירא וגו', ועמו ארבע מאות איש" (לג, א)

בספרו 'אילת השחר' ביאר מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א, שיעקב לא ספר את מנין האנשים שהיו עם עשו, אלא שהכתוב מספר שהיו עמו ארבע מאות איש. או שהמלאכים ששלח לעשו אמרו לו זאת.

והנה מסופר על המהרי"ל דיסקין שמלבד גדולתו העצומה בתורה היתה לו חכמה מיוחדת, וכפי שמספרים אנשי ירושלים שהיה רואה עץ ויכול לומר בין רגע כמה עלים יש בו. וכן היעיד על עצמו שבראותו חתיכת בד יכול הוא לומר כמה חוטי שתי וערב יש בה.

ומעשה היה באדם שנכנס אליו עם דף ובו שאלה, והרב נטל את הדף לידיו ומיד החל לענות את תשובתו. השואל סבר שהמהרי"ל לא הספיק לעיין בשאלה, שהרי רק לפני רגע הגיש לו את הדף, והעיר על כך לרב בצורה מרומזת. הרב השיב לו בתוך כדי דיבור, האם אתה יודע כמה מילים יש בדף שהגשת לי? ואותו אדם ענה שאינו יודע. מיד נקב הרב בסכום המילים המדויק שבדף כדי להוכיח שעין היטב בכתוב. השואל יצא מחדרו של הרב וספר את המילים, ומצא שהרב הוסיף 'בטעות' מילה אחת יותר ממנין המילים. וכשהעיר לרב על כך, השיב המהרי"ל 'אתה ספרת את המילה בס"ד כמילה אחת, ואני ספרתי כשני מילים, בסייעתא דשמיא'.

שיחות חיזוק והשקפה מהרב ראובן גולן בעמדות ובאתר קול הלשון, ובטל' 03-6171001 [הקש 1-1-2-48-1-1]. השיעור המרכזי נמסר ביום ה' בשעה 16:45, ובשידור חי בקול הלשון. לקבלת העלון מדי שבוע שלח הודעה ל- rg5740@gmail.com

מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאברכים מצויינים

בחסדי ה' עומדים אנו בעיצומה של בניית בית מקדש מעט שיהיה מגדל-אור של תורה תפילה וחסד בעיר רחובות ת"ו. אשרי מי שיזכה ויתקיים בו הפסוק "ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב". באים אנו בקריאה של חיבה לאחינו בית ישראל לבוא וליטול חלק בהקמת הבית, ברכישת: אולם בית המדרש, חדר לימודים, מטר בנין, לבנה ועוד. ניתן להנציח את שם התורם על כל הבנין.

לפרטים 08-9452903, 054-2637798

לע"נ רחל בת רוזה אגם ע"ה ♦ אליהו נעים בן פרחא ז"ל ע"י קוש לילי ♦ יעקב בן יוסף גהלי ז"ל ♦ מוזל בת חכם אברהם הכהן ע"ה

אליהו בן יצחק סויסה ז"ל
חיה אסתר מלכה בת משה שלמה וינבך ע"ה
ויקטוריה בת טובה בן זקן ע"ה

לוי בן סאלם רזקן ז"ל
רחל בת אסתר אוהנונה ע"ה
יעקב בן אסתר כהן ז"ל

יוסף בן יחיא גזאל ז"ל
אסתר בת הנינה ע"ה ע"י ואזנה
נתן בן ניסים כוכבי ז"ל